

Original Article

A Comparative Study on the Approach to Legal Capacity in the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Iranian Law

Mohammad Keyvan¹ , Sepanta Mojtahedzadeh^{*2} , Ehsan Shahsavari³

¹ Master of Human Rights, Faculty of Law and Political Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

² Assistant Professor, Department of International Law, Faculty of Law and Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

³ Assistant Professor, Department of International Law, Faculty of Law and Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

[10.22080/LPS.2024.25963.1555](https://doi.org/10.22080/LPS.2024.25963.1555)

Received:

September 12, 2023

Accepted:

April 22, 2024

Available online:

December 21, 2024

Keywords:

Legal Capacity, Mental disability, Convention on the Rights of Persons with disability, Support model, Paradigm shift

Abstract

The concept of legal capacity is fundamental in the realm of human rights, as its deprivation can lead to widespread violations of rights. Individuals with disabilities often face denial of this right for various reasons. This article, written in a descriptive-analytical and comparative manner, examines the concept of legal capacity, its types, and the significance of individuals benefiting from it. We aim to address the critical question: Has the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, particularly Article 12, brought about a fundamental change in the situation of people with disabilities? The answer is that the convention, especially Article 12, effectively eliminates any form of disqualification for individuals with disabilities. Furthermore, the provisions within this treaty provide the necessary framework to transform their legal status. The convention and its evolving interpretation advocate for the establishment of a new legal structure based on protection rather than guardianship. The second question of this research is: What is the capacity system in the laws of the Islamic Republic of Iran concerning the status of cognitively disabled individuals, and is it compatible with Iran's international obligations and the support system outlined by the convention? The answer is that the capacity system in Iran's laws regarding cognitively disabled individuals still retains a traditional framework, in which capacity is denied to the individual and assigned to their guardian.

*Corresponding Author: Sepanta Mojtahedzadeh

Address: University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

Email: Sepantamojtahedzadeh@yahoo.com

Extended Abstract

1. Introduction

The concept of legal capacity in the realm of human rights is one of the basic concepts, the deprivation can lead to widespread violations of rights. Individuals with disabilities often face denial of this right for various reasons. This article, written in a descriptive-analytical and comparative manner, examines the concept of legal capacity, its types, and the significance of individuals benefiting from it. We aim to address the critical question: Has the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, particularly Article 12, fundamentally altered the situation for people with disabilities? The answer is that the convention, and Article 12 in particular, effectively eliminates any form of disqualification for individuals with disabilities. Furthermore, the provisions within this treaty provide the necessary framework to transform their legal status. The convention, along with its evolving interpretation, advocates for the establishment of a new legal structure based on protection rather than guardianship. The second question of this research is: What is the capacity system in the laws of the Islamic Republic of Iran concerning the status of cognitively disabled individuals, and is it compatible with Iran's international obligations and the support system outlined by the convention? The answer is that the capacity system in Iran's laws regarding cognitively disabled individuals still retains a traditional framework, in which capacity is denied to the individual and assigned to their guardian.

2. Research Methodology

In this paper, we discuss the traditional approach to the legal capacity of persons with disabilities, its shortcomings, and the

new approach. The study employs a descriptive methodology. The information obtained is analyzed in accordance with the guidelines of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Iranian law.

3. Research Findings

The traditional approach employed in Iranian law has resulted in the physical isolation and social and economic exclusion of individuals with disabilities. Consequently, these individuals often lack meaningful choices and the opportunity to develop a vision and direction for their own lives, as well as the ability to make their own decisions. In contrast, the new paradigm of legal capacity introduced by the Convention on the Rights of Persons with Disabilities aims to empower individuals to make decisions based on their own will and preferences. This new approach has the potential to drastically change the situation and assist people with disabilities in all aspects of their lives.

4. Conclusion

After the ratification of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, there is little doubt that Article 12 has signaled and initiated a major transformation in the law regarding legal capacity, which many have referred to as a paradigm shift. Article 12(2) of the CRPD requires that "States Parties shall recognize that persons with disabilities enjoy legal capacity on an equal basis with others in all aspects of life." The CRPD Committee emphasizes that exercising legal capacity is a right that all human beings must enjoy equally and is fundamental to the enjoyment of all other rights. In the following years, many countries around the world have changed their laws regarding legal capacity to ensure that individuals have access to the

support they require to enjoy and exercise their legal capacity. As a member of this convention, Iran should move in this direction and uphold its obligations under the convention's rules.

Funding

There is no funding support.

Authors' contribution

The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the

article. All authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of interest

The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the individuals who provided scientific consulting for this paper.

علمی پژوهشی

مطالعه تطبیقی رهیافت کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت و حقوق ایران در موضوع اهلیت قانونی

محمد کیوان^۱ ID، سینتا مجتهدزاده^{۲*} ID، احسان شهسواری^۳ ID

^۱ کارشناس ارشد حقوق بشر، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.
^۲ استادیار گروه حقوق بین الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.
^۳ استادیار گروه حقوق بین الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

doi: [10.22080/LPS.2024.25963.1555](https://doi.org/10.22080/LPS.2024.25963.1555)

چکیده

مفهوم اهلیت قانونی در نظام بین المللی حقوق بشر یکی از مفاهیم پایه‌ای است که سلب آن می‌تواند منشا محرومیت‌های گسترده قرار گیرد. افراد دارای معلولیت همچنان به دستاویزهای گوناگون در معرض سلب این حق قرار دارند. در این مقاله که به شیوه‌ای توصیفی-تحلیلی و تطبیقی نگاشته شده ضمن توجه به مفهوم اهلیت قانونی، انواع آن و اهمیت بهره‌مندی فرد از آن کوشیدیم به این پرسش اساسی پاسخ دهیم که کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت به ویژه ماده ۱۲ چه تغییر بنیادینی در وضعیت افراد دارای معلولیت ایجاد نموده است؟ پاسخی که بدان دست یافتیم آن است که کنوانسیون به طور کلی و ماده ۱۲ به طور خاص، راه را بر هرگونه اشکال سلب اهلیت از معلولان بسته است و با توجه به ظرفیتهای موجود در این معاهده می‌توان بسترهای لازم جهت ایجاد تغییر در وضعیت حقوقی معلولان شناختی و ایجاد یک ساختار حقوقی نوین مبتنی بر حمایت و نه قیومت را فراهم نمود. پرسش دوم این پژوهش آن است که نظام اهلیت در قوانین جمهوری اسلامی ایران پیرامون وضعیت معلولین شناختی به چه نحوی است و آیا با تعهدات بین‌المللی ایران و نظام حمایتی مورد نظر کنوانسیون سازگاری دارد؟ پاسخ آن شد که نظام اهلیت در قوانین ایران پیرامون وضعیت معلولین شناختی هنوز از شکل سنتی برخوردار است که در آن اهلیت از فرد، دریغ و به سرپرست او واگذار می‌شود. با توجه به تصویب این کنوانسیون از سوی ایران، توصیه میشود اقداماتی از جمله تغییرات ضروری در قوانین مدنی و کیفری و توجه مقتضی به پیشنهادات و تفاسیر کمیته حقوق افراد دارای معلولیت اتخاذ شود تا آثار تغییر رویکرد موصوف در نظام حقوقی کشورمان احساس گردد.

تاریخ دریافت:

۲۱ شهریور ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۰۳ اردیبهشت ۱۴۰۳

تاریخ انتشار:

۰۱ دی ۱۴۰۳

کلیدواژه‌ها:

اهلیت قانونی، معلولیت‌های ذهنی، کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت، مدل حمایتی

* نویسنده مسئول: سینتا مجتهدزاده

آدرس: دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

ایمیل: Sepantamojtahedzadeh@yahoo.com

۱ مقدمه

یا تصمیم‌گیری حمایت شده به جای نظام تصمیم‌گیری جایگزین یا قیمومتی خواهد نشست. مظهر این تغییر گفتمان اساسی را می‌توان در ماده ۱۲ کنوانسیون مشاهده نمود که بر اهلیت قانونی و شناسایی برابر در پیشگاه قانون تاکید دارد.

با وجود آنکه ایران یکی از کشورهای عضو کنوانسیون است اما هنوز اهمیت مفهوم اهلیت قانونی و راههای نزدیکی ایران به اراده کنوانسیون در ماده ۱۲ مورد توجه قرار نگرفته است. در جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۸۳ برای نخستین بار تلاش شد تا معلولان به صورت ویژه و تحت عنوان «قانون جامع حمایت از معلولان» مورد توجه قرار بگیرند. این قانون که در ۱۶ ماده تصویب شده بود بعدها بر اساس ماده ۳۳ «قانون حمایت از حقوق افراد دارای معلولیت» نسخ و قانون جدید که مصوب سال ۱۳۹۷ بود جایگزین آن شد. قانون اخیر علی‌الرغم آنکه تقریباً ده سال پس از الحاق ایران به کنوانسیون، تصویب شده است در مورد بحث اهلیت قانونی و خودتعیین‌گری افراد دارای معلولیت‌های شناختی آنچنان موفق عمل نکرده و در این موارد تطبیق و سازگاری میان قوانین ایران و کنوانسیون دیده نمی‌شود. در قانون مدنی ایران به عنوان یک قانون عام نیز معلولان شناختی در زمره مجانین، یکی از طبقات محجورین، قرار گرفته‌اند (ماده ۱۲۰۷) و بدین لحاظ از بخشی از اهلیت قانونی خویش بی بهره شدند. ماده ۱۲۱۱ قانون مدنی به تبعیت از نظر مشهور فقها، جنون به هر درجه آن را، موجب حجر می‌داند. اعمال حقوقی مجنون به دلیل فقدان اهلیت، باطل است و حتی با تنفیذ بعدی نیز کامل نمی‌شود.

آنچه که ما در این مقاله به آن می‌پردازیم توجه به نظامی از قواعد و مقررات راجع به اهلیت قانونی است که در مورد برخورداری افراد دارای معلولیت‌های ذهنی وجود دارد و اینکه چگونه باید از نظام‌های موجود و سنتی که موجب انکار اهلیت قانونی معلولان ذهنی میشوند به سمت نظام‌هایی از قواعد و مقررات حرکت کنیم که به اهلیت قانونی

معلولان به ویژه معلولان ذهنی (شناختی) به عنوان بخشی از جامعه انسانی در طول تاریخ همواره با معضلات و مسائل مختلفی مواجه بوده‌اند، که بر آمده از قرار گرفتن آنها در وضعیت خاص است. آنها به دلیل همین وضعیت خاص، نه در سپهر حقوقی معمول بلکه در موقعیتی ویژه تعریف شده‌اند و نظم حقوقی مستقر به بسیاری از نیازها و حقوق آنها بی توجه مانده است.

از منظر حقوقی پس از تشکیل سازمان ملل متحد، نخستین اقدامات برای پیگیری وضعیت معلولین در نیمه پایانی سده ۲۰ میلادی آغاز شد و در سالهای بعد، این اقدامات صورت جدی تر و تخصصی‌تری به خود گرفت که در نهایت با تصویب کنوانسیون حقوق معلولین در سال ۲۰۰۶ میلادی فصلی جدید در وضعیت حقوقی ایشان ایجاد گشت. این کنوانسیون به طور خاص معطوف به مسئله معلولیت است و هدف آن تغییر گفتمان رایج در مواجهه با افراد دارای معلولیت و تلاش جهت برقراری رویکردی حق مدارانه نسبت به ایشان می‌باشد، که تجلی این مهم را حتی می‌توان در عنوان کنوانسیون نیز ملاحظه نمود که جهت ایجاد فاصله با نگاه ترحم‌آمیزی که به صورت سنتی نسبت به افراد دارای معلولیت وجود دارد، عنوان «کنوانسیون مرتبط با حقوق اشخاص دارای معلولیت» برای آن انتخاب گشته است. (قاری سید فاطمی، ۱۳۸۷: ۴)

در این کنوانسیون تغییر رویکرد از نگاه پزشکی به معلولیت به نگاه اجتماعی و تاکید بر کمک به افراد دارای معلولیت جهت غلبه بر موانع ایجاد گشته در اثر دیدگاهها، قوانین و سیاستها و محیط اجتماعی، فرهنگی و سیاسی مورد توجه واقع شده است. در رویکرد جدید توانایی فرد دارای معلولیت شناختی در اتخاذ تصمیم و ابراز اراده خود در پایه‌ای هماهنگ با دیگران است و قانون این اراده را به رسمیت می‌شناسد. در نتیجه تصمیم‌گیری مستقل

آنان منتقل کنیم، بسیاری از حق‌های دیگر عملاً معنی خود را برای طیفی قابل توجه از ذینفعان از دست می‌دهند و امکان استیفای چنین حقوقی زائل می‌شود.

امروزه سلب اهلیت قانونی افراد معضلی است که ذینفعان بسیاری را درگیر کرده و شان انسانی ایشان را در معرض مخاطرات اساسی قرار داده است. در سرتاسر جهان میلیون‌ها نفر به دلیل معلولیت‌های ذهنی/شناختی، مشکلات و بیماری‌های روانی تحت نظام قیمومت قرار گرفته‌اند. نظام قیمومت در اکثر اوقات با تشخیص پزشکی معلولیت در افراد آغاز می‌شود و صورتی مادام‌العمر به خود می‌گیرد زیرا از منظر پزشکی فرد باید "بهبود" یابد و در مورد بسیاری از معلولیت‌هایی که تشریح شد این اتفاق هیچگاه نخواهد افتاد. بدین ترتیب گستره وسیعی از حقوق مورد حمایت قانون از فرد معلول سلب شده و توانایی تصمیم‌گیری در مورد او به فرد دیگری داده می‌شود (Swedish Disability Federation, 2011, p.47). در نهایت و به صورتی طنزآمیز، این نظام جایگزین تصمیم‌گیری به جای آنکه موجب رشد و بهبود وضعیت فرد دارای معلولیت شود موجب طرد فرد از جامعه شده و کاهش توانایی‌ها و ظرفیت ذهنی فرد دارای معلولیت را به ارمغان می‌آورد که به یقین معلولیت او را تشدید می‌کند.

افزون بر موارد فوق، اتّصاف به برچسب‌های تحقیرکننده مانند «عقب‌مانده» می‌تواند خود باعث تشدید معلولیت در فرد شود. از دست دادن اداره امور زندگی و واگذاری کامل آن به شخص قیم تأثیرات منفی بسیاری بر شخصیت فرد می‌گذارد و پرورش او را دچار چالش‌های بنیادین می‌کند. هنگامی که فرد دیگری برای مدت طولانی تصمیمات مرتبط با تمام امور زندگی فرد معلول را می‌گیرد، فرد معلول وابستگی و بی‌اختیاری خویش را درونی کرده و

این افراد احترام می‌گذارند و در این مسیر از ایشان حمایت می‌کنند.

بخش نخست این پژوهش معطوف به درک اهلیت قانونی و اهمیت آن است. بخش دوم در دو قسمت، موضوع اهلیت قانونی معلولان، پیش و پس از تصویب کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرد تا نشان دهیم که کنوانسیون موصوف چگونه با جدیت در مسیر اعطا اهلیت قانونی کامل به افراد دارای معلولیت گام برداشته و ماده ۱۲ تبدیل به قلب تپنده این کنوانسیون و سنگ بنای نظام حمایت از اهلیت قانونی معلولان شده است. در بخش سوم نیز به بررسی نظام‌های موجود در ارزیابی اهلیت قانونی افراد دارای معلولیت پرداخته تا بتوانیم یک نظام حمایتی مطلوب را ترسیم نماییم و در نهایت، در بخش پایانی، نظام حقوقی حاکم بر اهلیت قانونی افراد دارای معلولیت در ایران به ویژه در پرتو قانون مدنی مورد بررسی قرار گرفته و مسیری را که ایران به عنوان یکی از اطراف کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت برای حمایت مطلوب از اهلیت حقوقی معلولان بییماید مورد تحلیل قرار داده ایم.

۲ اهمیت اهلیت قانونی برای معلولان

اهلیت قانونی و چارچوب بهره‌مندی از آن به عنوان یکی از مهمترین مسائل حقوق بشری نه فقط به معنی بهره‌مندی از توانایی تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری، بلکه به معنی انسان بودن یا انسان نبودن است (Quinn, 2010, P.3). برآیند اهلیت، تصمیم‌هایی است که ما را می‌سازند و استیفای صحیح و آزادانه بسیاری از حق‌های بشری را هموار می‌کنند. اگر اهلیت قانونی از افراد دریغ شود و اعمال حقوقی افراد را به واسطه فقدان یا نقصان اهلیت باطل بدانیم^۱ و توانایی تصمیم‌گیری را به سرپرستان

^۱ ماده ۱۲۱۳ قانون مدنی ایران تصریح کرده است: «مجنون دائمی مطلقاً و مجنون ادواری در حال جنون نمی‌تواند هیچ تصرفی در اموال و حقوق مالی خود بنماید ولو با اجازه ولی یا

قیم خود، لکن اعمال حقوقی که مجنون ادواری در حال افاقه می‌نماید نافذ است مشروط بر اینکه افاقه او مسلم باشد.»

مخربی بر توانایی‌ها و حقوق شخص داشته باشد. وقتی که صحبت از اهلیت قانونی می‌شود اهلیت داشتن یک حق، خود به خود باید مستلزم اهلیت در اجرا، اعمال و مداخله در آن حق همراه با حمایت‌های قانونی مناسب باشد و سلب این دو مفهوم از یکدیگر بی‌معنی است (Bach & Kerzner, 2010, p. 16).

۲٫۲ اهلیت قانونی و خودآیینی در آموزه‌های اندیشمندان حقوق بشر

مساله خودآیینی و داشتن اهلیت قانونی در میان فیلسوفان و اندیشمندان بسیار مورد توجه بود.

«خودآیینی به معنای حکومت کردن بر خود، هدایت ملاحظات، خواسته‌ها، شرایط و ویژگی‌هایی است که از بیرون بر فرد تحمیل نمی‌شوند، بلکه بخشی از آن چیزی به حساب می‌آیند که به عنوان خود اصیل او در نظر گرفته می‌شود. به این معنا، خودآیینی، ارزشی انکارناپذیر به نظر می‌رسد. اهمیت این مفهوم برای ما وقتی روشنتر می‌شود که بدانیم مفهوم مخالف آن، یعنی جریان هدایت فرد توسط نیروهای بیرون از خود عموماً به عنوان یکی از برجسته‌ترین جلوه‌های ستم یا انقیاد فردی به حساب آمده است» (مرادی و دامغانی، ۱۴۰۲: ۴۳)

روسو بر مبنای همین اصل استقلال اراده و خود آیینی، متابعت از قانونی که انسان برای خود وضع کرده را بهترین آزادی‌ها تعریف می‌کند. به زعم این فیلسوف سیاسی و اجتماعی، اساساً آزادی اخلاقی این است که انسان بتواند به‌شخصه و بدون اجبار و اکراه دیگری، از بین چندین راه یکی را انتخاب کند و در اتخاذ تصمیم آزاد باشد. (خزایی و حیدری، ۱۳۹۶: ۵۷)

وی در کتاب قرار داد اجتماعی می‌گوید: « غریز طبیعی آمال و منظوره‌های متعددی بر ما تحمیل می‌کند که در انتخاب آن آزاد نیستیم. ولی انسان آزاد بر این تمایلات غلبه می‌کند. خودش تصمیم می‌گیرد

می‌پذیرد. در جامعه هم این فرض مورد پذیرش واقع می‌شود که فرد تحت نظام قیومیت در اتخاذ هر تصمیمی ناتوان است و ممکن است این انگاره، حتی نظام‌های نظارتی بر نهاد قیومیت را هم در برگیرد. از آن جهت که حتی ارائه‌دهندگان خدمات به معلولان نیز تعامل با شخص را کاهش داده و به نظرات او اهمیتی نمی‌دهند. در واقع این کلیشه‌سازی که فرد معلول با آن مواجه می‌شود به نوبه خود باعث افزایش آسیب‌پذیری اوست (Bach & Kerzner, 2010, p. 6-8).

۲٫۱ مفهوم حقوقی اهلیت قانونی

اهلیت قانونی در واقع به معنی دادن پشتوانه حقوقی به همان عاملیتی است که انسان خودمختار/خودآیین^۱ برای تصمیم‌گیری و عمل دارد. با وجود اهلیت قانونی است که نظام حقوقی به شخص اجازه می‌دهد تصمیم بگیرد و تصمیم‌هایش از حمایت قانونی مانند تصمیمات دیگران بهره‌مند باشند. امری که در زبان حقوق به آن شناسایی برابر در پیشگاه قانون هم می‌گوییم. بدون داشتن این اهلیت فرد عملاً از گستره بسیار بزرگی از امور زندگی «خودش» محو می‌شود، نمی‌تواند وارد معامله شود، ازدواج کند، تصمیم بگیرد که چه محلی برای اسکان او مناسب است، یا اینکه حتی در مورد حقوق پایه‌ای مانند حق بر سلامت خود نظر دهد.

در بعضی از نظام‌های حقوقی اهلیت قانونی به دو قسم تقسیم می‌شود که یکی اهلیت برخورداری از حق است و دیگری اهلیت کاربست و اجرای حق. مورد اول به این معناست که فرد از نظر قانونی می‌تواند مالک اموال و دارایی‌های خود باشد و حقوق بشری و داخلی بر او حمل می‌شوند و مورد دوم به معنی قدرت تصرف در اموال و امکان مراجعه به دادگاه برای مطالبه حق است (صفائی و قاسم‌زاده، ۱۳۸۷، ص ۲۰۰).

باید توجه داشت که سلب هر یک از این دو شکل اهلیت از شخص عملاً می‌تواند تاثیر بسیار

¹ Autonomy

خودقانونگذاری نیز شناخت حق و اصول برابر همه انسانها به عنوان اصل قرار می‌گیرد. بر اساس خودآیینی اراده انسان به صورت آزادانه، خودش را از درون مجبور می‌کند و این خودآیینی همان قوه‌ای است که قوانین را به صورت وظیفه در می‌آورد. (خزایی و حیدری، ۱۳۹۶: ۵۸)

۳ اهلیت قانونی افراد دارای معلولیت در معاهدات بین‌المللی

در سال‌های پس از تاسیس سازمان ملل متحد و دورانی که مفاهیمی مانند جهان‌شمولی حقوق بشر و برابری تمام اینا بشر به صورت گسترده‌ای مطرح شدند، مساله افراد دارای معلولیت و اهلیت قانونی آنها نیز پررنگ شد. در این بخش ما نگاهی می‌اندازیم به گسترش ایده بهره‌مندی از اهلیت قانونی توسط افراد دارای معلولیت در قوانین بین‌المللی و تبلور کامل آن در کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت.

۳٫۱ حق بر اهلیت قانونی پیش از کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت

مبارزات سیاه‌پوستان، جنبش‌های فمینیستی زنان، حرکت‌های ضداستعماری و ایجاد سازمان ملل در سال‌های پس از وحشت جنگ جهانی دوم موجب شد تا "اهلیت قانونی" صورت مساله ای فراگیر به خود بگیرد و زمینه پذیرش آن به عنوان یک حق بشری برای تمام گروه‌های انسانی فراهم شود تا با بهره‌مندی از آن همه افراد در پیشگاه قانون یکسان شمرده شوند.

در میان اسناد بین‌المللی، حق شناسایی برابر همه افراد در مقابل قانون و بهره‌مندی از اهلیت قانونی نخست در اعلامیه جهانی حقوق بشر (UDHR, 1948, Art. 6) و میثاق بین‌المللی حقوق

و راهی را که عقل به وی نشان می‌دهد، پیروی می‌کند» (روسو، ۱۳۴۱: ۵۶)

این نظریه روسو شباهت بسیاری به دیدگاه‌های کانت داشت. کانت به عنوان فیلسوفی که به غایت بودن انسان اعتقاد داشت پایه این غایت بودگی را خودآیینی عقل و اراده فرد می‌دانست و با عبور از دیگرمحوری به خودمحوری در کتاب «نقد عقل عملی» اشاره می‌کند که: «خودقانونگذاری اراده، یگانه اصل همه قوانین اخلاقی و یگانه اصل تکالیف متناسب با آنهاست؛ در مقابل، دگرقانونگذاری قوه انتخاب نه تنها مبنای هیچگونه ملزم بودن نیست بلکه در عوض، با اصل ملزم بودن و با اخلاقیات در تقابل قرار می‌گیرد» (Kant, 2002, p. 108).

از دیدگاه کانت، به طور خلاصه عقل عملی، یعنی قابلیت ما برای استفاده از خرد در انتخاب‌های شخصی‌مان که این خود مبتنی بر یک پیش فرض است و آن اینکه ما خودمان را به عنوان افراد آزاد می‌فهمیم. به زعم وی، خود تحمیلی قانون اخلاقی عام، هم زمینه الزام اخلاقی به طور کلی و هم مبنای احترامی است که دیگران نسبت به ما نشان می‌دهند.

در زمانه‌ای نزدیک‌تر به ما، آیزیا برلین در مقاله «مفاهیم دوگانه آزادی» به خوبی بیان می‌دارد که مساله شناسایی برابر «افراد» در پیشگاه قانون و بهره بردن از اهلیت قانونی تا چه حد دارای اهمیت است و فقدان شناسایی موثر این حق به معنی سلب شخصیت انسانی و طرد فرد از جامعه است. او در بخشی از این مقاله می‌گوید: «می‌خواهم خود، هدف و روش خویش را انتخاب کنم و آن را به تحقق برسانم. این امر، در حداقل معنا جزئی از مفهومی است که وقتی خود را "حیوان عاقل" می‌خوانم در نظر دارم و چیزی است که مرا به عنوان آدمی از سایر موجودات دنیا متمایز می‌سازد» (Berlin, 1969, p.249).

بنابراین اساس انسان و هرگونه طبیعت با استقلال و خود آیینی عقلانی می‌شود. و در همین

افراد خود نمی‌توانند از خواسته‌ها و تمایلات خویش محافظت نمایند (Declaration on the Rights of Disabled Persons, 1975).

در سوی مقابل این معاهدات، «اعلامیه مونترال در مورد معلولیت‌های ذهنی» (Montreal Declaration, 2004) نخستین سندی بود که ضمن شناسایی کامل اهلیت قانونی افراد دارای معلولیت و مفروض داشتن توانایی کامل ایشان برای بهره‌مندی از این اهلیت، استفاده از نظام تصمیم‌گیری حمایتی به جای نظام جایگزین (قیمومت) را تشویق می‌کند. این اعلامیه استفاده از قیّم برای افراد دارای معلولیت‌های ذهنی را رد می‌کند و به جای آن مدل نوین تصمیم‌گیری حمایتی را ارائه می‌دهد که براساس آن همه افراد این حق را دارند تا خود در مورد زندگی‌شان تصمیم بگیرند و دست به انتخاب بزنند و در صورتی که فردی دارای معلولیت ذهنی باشد نباید امکان تصمیم‌گیری مستقل را از او سلب نمود بلکه باید در فرآیند تصمیم‌گیری کمک‌های لازم را به او ارایه داد (Lecompt & Mercier, 2007, p. 68).

با افزایش آگاهی از گستردگی آزارها و تبعیض‌ها علیه افراد دارای معلولیت و درک اهمیت بهره‌مندی این گروه از اهلیت قانونی، تلاش‌های بیشتری در سطح بین‌المللی پیرامون تصویب یک کنوانسیون خاص اما فراگیر برای حمایت از معلولان انجام شد. در سال ۱۹۹۳ میلادی لئاندرو دسپوی گزارشگر کمیته فرعی منع تبعیض و حمایت از اقلیت‌ها گزارشی را به نام «حقوق بشر و افراد معلول»^۱ منتشر کرد. وی در این گزارش تصریح می‌کند «در مقایسه با دیگر گروه‌های آسیب‌پذیر که اسناد و الزامات مخصوص به خود دارند، افراد معلول در وضعیتی نامناسب قرار گرفته‌اند. هیچ نهاد خاصی مسئول نظارت بر رعایت و اجرا حقوق بشر برای افراد دارای معلولیت نیست» (Despouy, 1993, Par.280). نظر به این خواست جهانی برای ایجاد کنوانسیونی که به صورت خاص به حقوق افراد دارای

مدنی و سیاسی (ICCPR, 1966, Art. 16) مورد اشاره قرار گرفت.

در کنوانسیون امحای هرگونه تبعیض علیه زنان نیز حق شناسایی برابر در پیشگاه قانون ضمن بخش ۲ ماده ۱۵ مورد تأکید قرار گرفته است و هرگونه تبعیض راجع به این حق بر پایه جنسیت منع شده است. توجه به این سند از آن جهت ضروری است که به روشنی معنا و حدود اهلیت قانونی را مشخص کرده و تصریح می‌کند: «اطراف کنوانسیون، در امور مدنی، همان اهلیت قانونی را که مردان دارند به زنان داده و امکانات مساوی برای اجرای این اهلیت را در اختیار آن‌ها قرار می‌دهند» (CEDAW, 1979, Art. 15). به عبارتی، کنوانسیون امحای هرگونه تبعیض علیه زنان از تمایز میان اهلیت تمتع و استیفا گذر کرده و تمام اهلیت را برای زنان می‌خواهد.

افزون بر اسناد جهانی، در سطح منطقه‌ای نیز روندهای حمایت‌گرانه نسبت به موضوع اهلیت قانونی معلولین قابل ملاحظه است. منشور آفریقایی حقوق بشر و خلق‌ها (Banjul Charter, 1979, Art.3) کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر نیز بر حق شناسایی برابر همه افراد در مقابل قانون تأکید نموده است (Pact of San Jose, 1969, Art.3). اما باید توجه داشت علی‌رغم وجود این تأکید در مورد معلولین همچنان اسناد بین‌المللی هم وجود داشتند که بر سلب اهلیت ایشان صحه می‌گذاشت.

«اعلامیه حقوق عقب مانده‌های ذهنی» که در سال ۱۹۷۱ میلادی صادر شد اجازه محدودیت در اهلیت قانونی فرد دارای معلولیت را صادر می‌کند و قیّم را برای تصمیم‌گیری به جای فرد دارای معلولیت صالح می‌داند (Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons, 1971). «اعلامیه حقوق افراد دارای معلولیت» مصوب ۱۹۷۵ میلادی هم هر چند از واژه قیّم استفاده نمی‌کند اما در قسمتی از تعریف فرد معلول اشاره می‌کند که این

¹ Human Rights and Disabled Persons

ناتوانی کامل و با انکار تمام یا بخشی از اهلیت، افراد دارای معلولیت‌های ذهنی/شناختی را تحت نظام قیمومت قرار دهیم. این گروه پیشنهاد می‌کند تا کنوانسیون، نظام قیمومت را با نظامی جایگزین نماید که در آن شخصی به نمایندگی از فرد معلول عمل می‌کند و می‌کوشد تا شخصیت و توانایی‌های معلول را توسعه دهد (Inclusion International, 2003, Para. 8).

در سوی دیگر اما پاره‌ای از کشورها در مورد اهلیت قانونی و نظام قیمومت با اتکا به قوانین ملی خود برداشت دیگری داشتند و تمایز میان اهلیت داشتن حق و اهلیت استیفاء حق را بیان نمودند. بر همین اساس این کشورها اعلام کردند هرچند که در مورد اهلیت قانونی، تمتع افراد دارای معلولیت شکی وجود ندارد اما در مورد اهلیت قانونی استیفاء حق در مورد افراد دارای معلولیت نمی‌توان مطمئن بود (A/AC.265/2005/2, 2005, para.18). در پاسخ به ادعای تحدیدگرانه‌ی این دولت‌ها، استناد به بخش ۲ ماده ۱۵ کنوانسیون امحای کلیه اشکال تبعیض علیه زنان که تفسیرهای موجود از آن نشان دهنده آمیختگی توأمان اهلیت تمتع و استیفاء در مفهوم اهلیت قانونی است کارگشا بود. به خصوص که در توصیه عمومی شماره ۲۱ کمیته امحای کلیه اشکال تبعیض نژادی تصریح شده است: «وقتی که زن اصلاً نمی‌تواند قراردادی ببندد یا به اعتبارات مالی دسترسی داشته باشد یا فقط با موافق و ضمانت شوهر یا یکی از بستگان ذکور بتواند این کار را انجام دهد خودمختاری قانونی از او سلب شده است. هرگونه محدودیتی که او را از داشتن اموال به عنوان یگانه مالک بازمی‌دارد و او را از مدیریت قانونی کسب و کارش یا انعقاد هر نوع قراردادی منع می‌کند، به صورت جدی با توانایی زن برای تامین نیازهای خود و بستگانش در تعارض است» (CEDAW General Recommendation No. 21, 1994, p 2).

معلولیت بپردازد و حمایت‌های خاصی را برایشان مقرر دارد نهایتاً در سال ۲۰۰۱ طی قطعنامه ۱۶۸/۵۶ کمیته‌ای مسئول بررسی پیشنهادات در مورد تدوین «کنوانسیون جامع و یکپارچه بین‌المللی جهت حمایت و توسعه حقوق و منزلت افراد دارای معلولیت»^۱ شد. حاصل تلاش این کمیته تدوین «کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت» بود. کنوانسیون مذکور به واسطه حضور افراد دارای معلولیت و نهادهای مرتبط با آنان در مذاکرات تهیه و تدوین متن، یکی از مطلوب‌ترین اسناد حقوق بشری است که در مورد گروه‌های اقلیت تصویب شده است و می‌کوشد تا مسیر شکوفایی افراد دارای معلولیت را «به عنوان یک اقلیت انسانی» در جامعه و بهره‌مندی کامل آنها از حقوق انسانی خویش فراهم آورد (Kayess & French, 2008, p. 32).

۳،۲ حق بر اهلیت قانونی در کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت

مقدمه کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت ضمن شناسایی «شخصیت حقیقی»^۲ افراد دارای معلولیت در پایه‌ای برابر با دیگر افراد جامعه» بر این مساله اذعان میکند که برای افراد دارای معلولیت، استقلال فردی و عدم وابستگی مهم می‌باشد. اما مسیری که در هنگام تدوین کنوانسیون و بحث‌های پیرامون مفهوم اهلیت قانونی رخ داد نشان می‌دهد که احترام به آزادی و انتخاب فردی افراد دارای معلولیت که با اعطای اهلیت استیفاء و برابری شخص در پیشگاه قانون به دست می‌آیند امری نبود که مورد تراضی همه کشورها باشد. در هنگام مذاکرات تدوین کنوانسیون سازمانهای بین‌المللی و غیردولتی حمایت از معلولان^۳ تاکید بسیاری داشتند که تمام اشکال قیمومت پدرسالارانه^۴ باید حذف شود و بیش از این لازم نیست تا با زدن برچسب

^۳ مانند گروه Inclusion International

^۴ paternalistic guardianship

^۱ Comprehensive and integral international convention to promote and protect the rights and dignity of persons with disabilities

^۲ personhood

و نظام حمایتی بکنیم تا آنگاه بتوانیم نشان دهیم وضعیت حاضر نظام حقوقی ایران چگونه است.

۴ نظام های اهلیت قانونی افراد دارای معلولیت

همچنان که پیشتر هم اشاره کردیم اهلیت قانونی آن «امکان و قدرت شخص برای عمل در چارچوب نظام حقوقی» است (Commissioner for Human Rights, 2012, p.10). شیوه بهره‌مندی افراد دارای معلولیت‌های ذهنی از این اهلیت تا پیش از تصویب کنوانسیون منحصر در نظام تصمیم‌گیری جایگزین/قیمومت بود اما با تصویب کنوانسیون صحبت از نظام تصمیم‌گیری حمایتی به میان آمده است. در این بخش ما نگاهی دقیق به این دو نظام خواهیم داشت.

۴٫۱ آسیب های نظام قیمومت در حمایت از حقوق معلولان

نظام قیمومت که نمود نظام تصمیم‌گیری جایگزین در مورد افراد دارای معلولیت است وضعیتی است که شخص یا نهادی به عنوان قیم فردی که براساس نظر دادگاه نمی‌تواند از خویش به درستی محافظت و صیانت نماید، تعیین می‌شود تا با اتکا به مفهومی با نام «مصالح عالی» از فرد دارای معلولیت در برابر سواستفاده‌ها یا تصمیمات نادرست خود یا دیگران محافظت نماید. در نظام قیمومت اصولاً تلاشی برای حمایت از فرد معلول در جهتی که خود شخص بتواند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری کند وجود ندارد. بلکه اهلیت قانونی فرد معلول از او سلب می‌شود و فرد امکان تصمیم‌گیری در پاره‌ای از امور زندگی خود را به صورت کامل از دست می‌دهد و اختیار تصمیم‌گیری در این موارد به قیم اعطا می‌شود.

استفاده از نظام تصمیم‌گیری جایگزین (قیمومت) علاوه بر بی‌حق‌سازی شخص در حوزه اقدام، به دلیل سلب توانایی تصمیم‌گیری از شخص و الصاق برچسب‌هایی مانند «عاجز» و «فاقد صلاحیت» به او، تأثیرات بسیار بدی را در رشد

طبعاً زمانی که سخن از تمایز میان اهلیت تمتع و استیفا در کنوانسیون امحای کلیه اشکال تبعیض علیه زنان نشده، بلکه بر اهمیت بهره‌مندی از هر دو شکل اهلیت تأکید شده است نمی‌توان در کنوانسیون‌های بعدی گامی به عقب برداشت و اهلیت را به دو قسمت تقسیم نمود تا قسمتی از آن را از افراد دارای معلولیت شناختی دریغ کرد. زیرا در این صورت کنوانسیون جدید خود موجب ایجاد و تثبیت تبعیض بر علیه افراد می‌شود که با اصول و روح مترقی و رو به پیشرفت حقوق بشر در تعارض است. افزون بر این، کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت که برای تغییر پارادایمی در وضعیت حقوق معلولان تصویب شده است در ماده ۱۲ خود، بر اهلیت قانونی به شکل کامل آن تأکید کرده است. در واقع کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت نخست در باب اهمیت شکوفایی انسان از طریق خودمختاری و انتخاب شخصی صحبت می‌کند و سپس شرایط حمایتی که به مدد آن شخص می‌تواند اهلیت تصمیم‌گیری خود را اجرا کند، بیان می‌کند (Quinn, 2010, P.38).

پس شکی نیست که ماده ۱۲ به عنوان قلب تپنده این کنوانسیون اهلیت قانونی کامل و برابر با دیگر انسان‌ها، یعنی آن اهلیتی که دارای هر دو شکل اهلیت است را مورد تأکید قرار داده است (بخش ۱ و ۲ ماده ۱۲). همچنین کنوانسیون تأکید می‌نماید که دیگر نمی‌توان به دلیل معلولیت، اهلیت قانونی شخص را از او سلب نمود و در صورتی که شخص برای اتخاذ تصمیم یا بیان آن دچار مشکل باشد به جای اعطای قدرت تصمیم‌گیری به قیم باید امکانات حمایتی را برای فرد معلول فراهم آورد تا بتواند خواست‌های خویش را بیان نماید (بخش ۳ ماده ۱۲). از این رو، رویکرد کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت به صورت کامل با هر شکل از نظام تصمیم‌گیری جایگزین در تضاد است.

حال که تغییر رخ داده برای بهره‌مندی از اهلیت قانونی را در بطن ماده ۱۲ کنوانسیون بررسی کردیم، زمان آن است که نگاهی دقیق‌تر به نظام قیمومت

سلب می‌شود بلکه فرد حتی نمی‌تواند در تصمیم‌گیری از کمک‌های موجود هم استفاده کند و عملاً هرگونه امکان رشد توانایی‌ها نیز از او سلب می‌شود. این شکل از سلب تمام حقوق از شخص تا آن پایه جدی و آسیب‌زا است که به صورت تاریخی به عنوان شکلی از مجازات استفاده می‌شده است و به آن «مرگ مدنی» می‌گفته‌اند (Sell, 2019, p. 215).

اختیارات قیم در نظام‌های قانونی مختلف متفاوت است. شایع‌ترین نمونه آن نظام قیمومت کلی است که در آن قیم می‌تواند در تمام امور مربوط به فرد دخالت نماید. توانایی تصمیم‌گیری در تمام حقوق پایه‌ای فرد معلول از او سلب می‌شود و قیم است که درباره زندگی و اموال شخص تصمیم می‌گیرد. قیم رسماً اقدام به تصمیم‌گیری کرده و تنها شکل نظارت هم از جانب دادگاه و در بررسی گزارش‌های دوره‌ای است که قیم ارسال می‌نماید. در مقابل این شکل از قیمومت، یک نوع دیگر به نام قیمومت محدود داریم که تنها در حوزه‌های مشخصی از زندگی فرد اعمال قیمومت می‌کند که آن حدود را قوانین داخلی تعیین می‌نمایند (Karp & Wood, 2007, p. 2). به هر صورت و فارغ از اینکه چه شکلی از قیمومت بر فرد معلول اعمال می‌شود، مسأله این است که فرد دارای معلولیت از اهلیت قانونی خویش محروم شده است و حق شناسایی برابر در پیشگاه قانون از او سلب شده است.

۴،۲ مطلوبیت نظام حمایتی نسبت به نظام قیمومت معلولان

آنچنان که در بخش قیمومت دیدیم نظام تصمیم‌گیری جایگزین و واگذاری تصمیمات به قیم، منشا آسیب‌های بسیاری برای شخص معلول است و ضروری است تا نظامی دیگر برای بهره‌مندی افراد

توانایی ذهنی شخص نیز باقی می‌گذارد و عملاً او را در مسیری قرار می‌دهد که نتیجه آن کاهش روزمره توانایی فرد و پذیرش ضعف و ناتوانی از جانب خود شخص معلول است. بروس وینیک از منظری روانشناسانه به خوبی نشان می‌دهد که چگونه وجود برچسب بی‌کفایتی بر روی شخص باعث می‌شود که او درماندگی^۱ را بیاموزد و در نتیجه عنصر مهم تلاش و مبارزه را در زندگی روزمره خود کنار بگذارد. عنصری که نقش اساسی در شکل دادن به شخصیت ما و بیان اراده آزاد دارند. او اشاره می‌کند که خودتعیین‌گری^۲ یک محرک ذاتی و ضروری برای انسان است و «افرادی که به آن‌ها برچسب ناتوانی زده شده است از توانایی خود برای ارضای نیاز اساسی انسان برای خودتعیین‌گری و خودشکوفایی^۳ محروم می‌شوند» (Winick, 1995, p. 18-21).

یک مسأله قابل توجه در مورد اختیار بر تصمیم‌گیری و داشتن اهلیت قانونی آن است که باید توجه داشت حتی در مورد افرادی که این اهلیت را دارا می‌باشند و می‌توانند خود در امورشان تصمیم‌گیری نمایند ما به هیچ وجه با فردی تنها که خود منفرداً و بدون کمک‌های بیرونی اقدام به تصمیم‌گیری می‌نماید مواجه نیستیم. در واقع ما حق داریم تا از مشورت و راهنمایی دیگران استفاده کنیم بدون آنکه اهلیت‌مان زیر سوال برود و این مشورت‌ها را بپذیریم یا رد کنیم و حق بر اشتباه کردن و تجربه کردن داشته باشیم (commissioner for human rights, 2012, p.7). در حالی که این حقوق و آزادی‌های مهم که شخصیت و خوداتکایی شخص را می‌سازند از افراد دارای معلولیت سلب شده‌اند. امروزه در بسیاری از نظام‌های قضایی پس از آنکه دادگاه نظام قیمومت را بر فرد حاکم کرد و اختیار تصمیم‌گیری را به قیم محول می‌کند نه تنها اختیار تصمیم‌گیری از فرد

² self-determining

³ Self-actualizing

^۱ منظور از درماندگی در اینجا (Helplessness) نه صرف استعمال یک کلمه برای نشان دادن اوج وضعیت نامناسب یک فرد که در معنای روانشناسانه آن به معنی حالت و احساس عجز، همراه با ناامیدی و ناتوانی در حل مسائل است.

طی سال‌های پس از تصویب کنوانسیون نواحی گوناگونی در جهان شروع به تغییر سیاست‌ها و قوانین داخلی خود برای انطباق بیشتر با ماده ۱۲ کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت کرده‌اند و کشورهای بیشتری نیز در حال حرکت برای الغای کامل نظام تصمیم‌گیری جایگزین و برقراری کامل نظام حمایتی هستند. در ایالات متحده آمریکا، ایالت تگزاس برای نخستین بار در سال ۲۰۱۵ میلادی قوانین خود در مورد اهلیت قانونی را جهت تطبیق بیشتر با ماده ۱۲ کنوانسیون تغییر داد و نظام حمایتی را برقرار ساخت. البته این ایالت همچنان در قوانین خود مقرراتی را که متضمن برقراری نظام قیمومت بر شخص باشند دارد اما این مقررات حالتی استثنایی گرفته‌اند (Texas Disability Rights, 2016). یک سال پس از تگزاس، ایالت دلاور هم قوانین خود را تغییر داد. براساس قوانین جدید فرد دارای معلولیت می‌تواند با فردی که خود انتخاب می‌کند وارد یک قرارداد تصمیم‌گیری حمایتی شده و آن شخص حمایت‌های لازم را برای فرد معلول فراهم آورد. در این حالت این فرد به جای معلول تصمیم نمی‌گیرد بلکه به او کمک می‌کند تا مسائل مختلف مرتبط با تصمیم خود را درک کند، نتایج آن را پیش‌بینی نماید و در نهایت خود اقدام به تصمیم‌گیری کند تا تمایلات و ترجیحاتش به ثمر بنشینند (Delaware, 2016).

در اتحادیه اروپا ابتکارهای قانونی جهت بازنگری در نظام بهره‌مندی از اهلیت قانونی پیش از تصویب کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت و از دهه ۱۹۹۰ میلادی آغاز شده است. در آن زمان شورای اروپا پادمان‌ها و سندهای راهنمایی را جهت قانون‌گذاری پیرامون اهلیت قانونی بزرگسالان منتشر کرد که البته در بعضی از این توصیه‌ها اذعان شده که در مواردی ممکن است فرد نیازمند قیم باشد (Council of Europe, 1999). با این حال پس از تصویب کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت، کمیسیون حقوق بشر شورای اروپا سندی جدید را صادر نمود که براساس آن هرگونه نفی

دارای معلولیت از اهلیت قانونی‌شان برقرار شود. در بخش مربوط به کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت تا حدی با این نظام نوین که نظام حمایتی نامیده می‌شود آشنا شدیم و دیدیم که ماده ۱۲ کنوانسیون به صورت شفاف اعلام می‌دارد: «افراد دارای معلولیت از اهلیت قانونی بر مبنای برابر با سایرین در تمامی جنبه‌های زندگی برخوردار می‌باشند». افزون بر این ماده در تفسیر عمومی شماره یک کمیته حقوق افراد دارای معلولیت که پیرامون ماده ۱۲ است به روشنی اشاره شده که «تعهد دولت‌ها در مقام تغییر نظام تصمیم‌گیری جایگزین با نظام تصمیم‌گیری حمایتی به صورت توأمان نیازمند حذف نظام تصمیم‌گیری جایگزین و هم توسعه نظام حمایتی است. صرف توسعه نظام‌های حمایتی در کنار بقای نظام‌های تصمیم‌گیری جایگزین، انطباقی با ماده ۱۲ کنوانسیون ندارد» (CRPD, Comment No 1, para. 28). حاصل آنکه از نظر کنوانسیون و کمیته ناظر آن، هیچ جایی برای حفظ نظام قیمومت وجود ندارد و ضمن حذف کامل این نظام باید به سمت نظام حمایتی حرکت نمود.

با توجه به نو بودن نظام تصمیم‌گیری حمایتی کاملاً طبیعی است که در کشورهای مختلف با قانون‌گذاری‌های متنوع و حتی گاه متعارض در این حوزه روبرو شویم اما باید توجه داشت که این تفاوت‌ها و تعارض‌ها نمی‌توانند به معنی بی‌اعتباری یا ناتوانی نظام حمایتی باشند بلکه نشانه‌ای هستند از حرکت در مسیری که نتیجه آن در احقاق حقوق بشری افراد دارای معلولیت بسیار مترقی‌تر از نظام تصمیم‌گیری جایگزین است. دفتر کمیساری عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد پیرامون همین نکته گفته است: «هیچ چارچوب روشنی در مورد نظام حمایتی وجود ندارد. گاهی طراحی شبکه حمایتی دشوار می‌نماید، زیرا یافتن شبکه حمایتی مناسب سخت است و باید توجه نمود که نظام تصمیم‌گیری حمایتی نباید بار مالی بیشتری برای معلولان فراهم آورد» (Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 2007, p. 91).

۵ رویه ایران در رعایت ماده ۱۲ کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت

جمهوری اسلامی ایران به مانند دیگر کشورهای در حال توسعه دارای معضلات عمده ای در حوزه معلولیت است. سوتغذیه، مشکلات بهداشتی، آمار بالای حوادث کاری و جاده‌ای، جنگ و درگیری و موارد بسیار دیگری موجب می‌شوند که این دست کشورها دارای تعداد بالاتری از معلولان به نسبت کشورهای توسعه یافته باشند. از سوی دیگر به علت کمبود منابع مالی، عدم درک درست جامعه از معلولیت و موانع قانونی، شرایط مناسب و مطلوبی برای افراد دارای معلولیت فراهم آورده نشده است. سازمان بهزیستی به عنوان سازمان مرجع در این حوزه طی آخرین سالنامه آماری خود تعداد معلولان زیرپوشش این سازمان را یک میلیون و ششصد هزار نفر دانسته است (سازمان بهزیستی، ۱۴۰۱، جدول ۷-۲). اما با توجه داشت که آمار واقعی معلولان و به خصوص افرادی که دچار سلب اهلیت قانونی می‌شوند یقیناً بسیار بالاتر است.

مفهوم اهلیت به صورت کلی در قانون مدنی ما مورد تعریف قرار نگرفته است اما با مراجعه به آثار اندیشمندان برجسته حقوق می‌توان دریافت که اهلیت در حقوق ایران عبارتست از دارا بودن ویژگی‌ها و شرایط لازم قانونی برای دارا شدن و اعمال و اجرای حقوق و آزادی‌های فردی و تصرف در اموال و حقوق مالی (صفائی و قاسم‌زاده، ۱۳۸۷، ص ۲۰۰). اهلیت قانونی در نظام حقوقی ایران به دو صورت جدا مورد اشاره قرار گرفته است. یک مورد آن که اهلیت دارا شدن حق است را اهلیت تمتع (امامی، ۱۳۸۴، ص ۲۳۴) و اهلیت استحقاق (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۵، مدخل اهلیت) هم نامیده‌اند. این اهلیت همان است که در ماده ۹۵۶ بدان تصریح شده است: «اهلیت برای دارا بودن حقوق با زنده

اهلیت قانونی برای افراد دارای معلولیت غیرقابل قبول تلقی شده و از کشورها خواسته شده است تا قوانین خود را به سمت تطابق کامل با ماده ۱۲ کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت پیش ببرند (Commissioner for Human Rights, 2012, p. 11).

در میان کشورهای اروپایی که تاکنون تلاش کرده‌اند که از نظام تصمیم‌گیری جایگزین به سوی نظام حمایتی حرکت نمایند می‌توان به سوئد اشاره کرد که در سال ۱۹۸۹ میلادی نظام قیمومت را با دو شکل دیگر جایگزین نمود و بدل به نخستین کشوری شد که در این مسیر گام برمیدارد. در این کشور پیرامون اهلیت قانونی افراد دارای معلولیت دو نظام Godman و Forvaltare ساخته شد. در مورد اول فرد معلول با شخصی که خودش انتخاب می‌نماید وارد قراردادی می‌شود که براساس آن فرد حامی موظف است تا حمایت‌های لازم برای فرد دارای معلولیت را فراهم نماید که او بتواند براساس تمایلات و ترجیحات خودش تصمیم بگیرد. شکل دوم اما شباهت بیشتری به نظام قیمومت دارد و در آن فرد دیگری می‌تواند به جای فرد دارای معلولیت تصمیم بگیرد اما این تصمیم‌گیری‌ها بسیار محدود و با نظارت شدید دادگاه انجام می‌شود تا حق بر اهلیت قانونی شخص دارای معلولیت تا بیشترین اندازه ممکن رعایت شود (Zinkler et al, 2019, P.10).

مجارستان نیز از سال ۲۰۰۹ میلادی فرآیند اصلاح قوانین خود با هدف حذف نظام قیمومت و ایجاد «حامیان تصمیم‌سازی»^۱ آغاز نموده است (Act CXX, 2009). لتونی در سال ۲۰۱۲ نظام قیمومت را به صورت کامل ملغی اعلام و به جای آن مدل «تصمیم‌گیری مشترک» را معرفی کرده است (MDAC, 2012).

¹ Decision-making supporters

قانون بعد از کنوانسیون تصویب شده است اما اثری از حرکت به سمت نظام تصمیم‌گیری حمایتی نمی‌توان در آن مشاهده کرد.

علی‌رغم عدم تغییر در قوانین پیرامون اهلیت اما هنوز یک راه قانونی برای بهبود وضعیت اهلیت قانونی افراد دارای معلولیت‌های شناختی در ایران و حرکت به سمت نظام تصمیم‌گیری حمایتی وجود دارد و آن هم توسل به خود کنوانسیون است که در مجلس شورای اسلامی تصویب و به تایید شورای نگهبان رسیده است و در حکم قوانین داخلی است. پس می‌توان گفت این کنوانسیون که تمام مسیر مورد اشاره ماده ۹ قانون مدنی را طی کرده و اکنون جزئی از نظم حقوقی جمهوری اسلامی ایران است و می‌تواند مورد استناد دادرسان قرار بگیرد تا به این ترتیب از مقررات کنوانسیون و به خصوص ماده ۱۲ آن بهره ببرند. نیز این امکان فراهم است که تفسیر مترقیانه کمیته حقوق افراد دارای معلولیت به ویژه از ماده ۱۲ کنوانسیون مورد توجه دادرسان ملی قرار گیرد تا در فقدان حرکت فراگیر اصلاح گرانه در سطح تقنینی بتوان به صورت قضایی و موردی اصلاحاتی در رویکرد رسمی به موضوع حمایت از حقوق معلولان ذهنی/شناختی ایجاد کرد.

ممکن است ادعا شود تصویب این کنوانسیون در مجلس همراه با حق شرطی بوده است که بر اساس آن «جمهوری اسلامی ایران خود را ملتزم به رعایت آن دسته از مفاد کنوانسیون که مغایر با موازین حقوقی جاری خود باشد نمی‌داند»^۱ لکن باید گفت که صدور حق شرط کلی مانند آنچه که مجلس انجام داده دارای ایرادات بسیاری است. نخست آنکه براساس بند د ماده ۲ کنوانسیون ۱۹۶۹ حقوق معاهدات وین حق شرط «عبارت است از بیانیه یک جانبه‌ای که یک کشور تحت هر نام یا به هر عبارت ... صادر میکند و به وسیله آن قصد خود را دایر بر عدم شمول یا تعدیل آثار حقوقی بعضی از مقررات معاهدات نسبت به خود بیان میدارد». پس آنچنان

متولد شدن انسان شروع و با مرگ او تمام می‌شود». طبعاً همه انسان‌ها شایستگی لازم برای بهره‌مندی از اهلیت قانونی را دارند اما تنها در صورتی می‌توانند این اهلیت را اجرا نمایند که برای اعمال و اجرای آن نیز اهلیت داشته باشند. این اهلیت مرحله دوم را اهلیت اجرای حق (صفائی و قاسم‌زاده، ۱۳۸۷، ص ۲۰۱) یا اهلیت استیفا (امامی، ۱۳۸۴، ص ۲۰۴) می‌نامند.

فقدان اهلیت استیفا در نظام حقوقی ما حجر نامیده می‌شود که عبارت است از: «منع شخص به حکم قانون از اینکه بتواند امور خود را به طور مستقل و بدون دخالت دیگری اداره کند و شخصاً اعمال حقوقی را انجام بدهد» (صفائی و قاسم‌زاده، ۱۳۸۷، ص ۲۰۷). قانون مدنی اسباب حجر را در ماده ۱۲۰۷ ذکر کرده که عبارتند از صغر، سفه و جنون که در صورت شناسایی هر یک از این موارد اهلیت قانونی فرد به صورت کلی یا نسبی از او سلب می‌گردد. معلولان ذهنی/شناختی جزئی از دسته محجورین‌اند. قانون‌گذار برای حمایت از محجورین نهادهایی مانند ولایت قهری، وصایت و قیمومت را معرفی نموده است که همگی ریشه در نظریه تصمیم‌گیری جایگزین دارند. در این وضعیت و با توجه به نبود نظارت موثر بر نهاد قیمومت امکان آسیب جدی به فرد دارای معلولیت شناختی، بی‌حق سازی او و آسیب به حوزه‌های زیست او وجود دارد (پورضیائی و غفاری نیک، ۱۳۹۹، ص ۱۸۷).

در سال‌هایی که تحول مفهوم معلولیت و اهمیت بهره‌مندی از حق بر اهلیت در حال رشد بود در ایران نیز قوانینی خاص پیرامون معلولان تصویب شد که نخستین آن «قانون جامع حمایت از معلولان» در سال ۱۳۸۳ بود. این قانون بعدها براساس ماده ۳۳ «قانون حمایت از حقوق افراد دارای معلولیت» نسخ و قانون جدید که مصوب سال ۱۳۹۷ بود جایگزین آن شد. با وجود آنکه ایران جزو تصویب کنندگان کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت است و این

^۱ تبصره ۲ ماده واحده قانون تصویب کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت

معلولیت پیموده‌اند و جمهوری اسلامی ایران نیز می‌تواند در مسیری گام به گام به این سمت حرکت نماید. کمیته حقوق افراد دارای معلولیت در بررسی گزارش جمهوری اسلامی ایران در ایفای تعهداتش براساس کنوانسیون ضمن ابراز نگرانی در مورد برقراری نظام قیمومت در ایران و نبود تصمیم‌گیری حمایتی برای افراد دارای معلولیت‌های روانی اجتماعی و یا فکری پیشنهادات زیر را ارائه داده است:

الف) قوانین کیفری و مدنی خود را با هدف لغو نظام قیمومت که بر افراد دارای معلولیت‌های روانی اجتماعی و یا فکری تاثیر می‌گذارد بازنگری نماید و اهلیت قانونی کامل افراد دارای معلولیت را بر مبنای برابر با سایرین در تمام حوزه‌های زندگی به رسمیت بشناسد.

ب) در راستای تفسیر عمومی شماره ۱ کمیته در سال ۲۰۱۴ که به شناسایی برابر در پیشگاه قانون اشاره دارد سیستمی برای تصمیم‌گیری حمایتی برای همه افراد دارای معلولیت ایجاد نماید.

ج) افزایش آگاهی در جامعه، از جمله در میان خانواده‌ها، در مورد محتویات و گستره حق به رسمیت شناسایی برابر در پیشگاه قانون و راه‌های احترام به اهلیت قانونی افراد دارای معلولیت را مورد توجه قرار دهد. (Concluding observations on the initial report of the Islamic Republic of Iran, 2017, Par.27)

۶ نتیجه‌گیری

بی تردید می‌توان گفت که تلاش برای احقاق حقوق بشری و ارتقا شخصیت انسانی افراد دارای معلولیت، منوط به برقراری و شناسایی اهلیت قانونی کامل برای معلولان است. زیرا اصولاً انسان بدون اهلیت، تبدیل به موجودی وابسته می‌شود که در حاشیه جامعه زندگی می‌کند و این مساله سبب می‌شود مانند هر گروه طرد شده دیگری، آماج بی‌حقوق‌سازی‌ها، آزارها و اذیت‌ها قرار بگیرد. در مسیر این تکوین حقوقی، کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت گامی بسیار قاطع و تاثیرگذار را پیموده

که مشخصاً گفته شده است حق شرط را می‌توان در مورد برخی از مقررات یک معاهده بیان نمود و نه اینکه به شکلی گسترده و نامعلوم ابراز کرد.

مساله دوم آنکه در ماده ۴۶ کنوانسیون حمایت از حقوق افراد دارای معلولیت مقرر شده است «حق شرطی که با هدف و مقصود این کنوانسیون مغایرت داشته باشد، مجاز نخواهد بود». اهداف این کنوانسیون نیز به روشنی در مقدمه و ماده ۱ آن ذکر شده‌اند و از آنجایی که بسیاری از قوانین داخلی ایران در انطباق کامل با اهداف کنوانسیون نیستند درج چنین حق شرطی براساس ماده ۴۶ کنوانسیون مجاز نمیتواند باشد. پس «دولت ایران موظف است تعهدات خود را در قبال آن سند انجام دهد. به عبارتی الحاق به کنوانسیون موجب آثار حقوقی نسبت به تمامی ارکان دولت-کشور می‌شود. لذا قوای سه‌گانه کشور باید مقدمات اجرای سند مزبور را فراهم کرده و آن را در مورد همه ارکان حکومتی و غیر حکومتی و افراد عادی به اجرا گذارند. اجرای مفاد کنوانسیون بدین معنا است دولت ملحق شونده اقدامات عملی در خصوص سند مزبور انجام دهد به عبارت دیگر اگر در حقوق داخلی مقرراتی متعارض با کنوانسیون وجود داشته باشد باید این مقررات را نسخ و یا آن را با توجه به مفاد کنوانسیون اصلاح کند» (رمضانی‌قوام‌آبادی، ۱۳۸۸، ص ۳۲۸).

در همین راستا، رای صادره در سال ۱۳۹۸ توسط دادگاه تجدید نظر استان مازندران در پرونده دختری ۲۴ ساله دارای معلولیت شدید ذهنی مبتلا به اوتیسم، تشنج و کم‌بینایی بر این نکته که کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت براساس ماده ۹ قانون مدنی در شمار قوانین عادی ایران است تاکید نموده و در رای خود ضمن اشاره به ماده ۱۲ کنوانسیون و تفسیر عمومی شماره یک آن بر لزوم تدوین نظام‌های تصمیم‌گیر جایگزین تاکید نموده است (شعبه ۱۳ تجدید نظر مازندران، ۱۳۹۸، ص ۱۰).

همچنان که تا اینجا دیدیم کشورهای مختلف مسیرهای گوناگونی را برای تطبیق قوانین داخلی خود و ماده ۱۲ کنوانسیون حقوق افراد دارای

جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از تصویب کنندگان کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت و یکی از کشورهایی که هنوز در مواجهه با معلولان دچار مشکلات متعدد است، ضروری است تا در ابتدا، مسئولیت خود در قبال معاهدات حقوق بشری را چیزی بیش از الحاق بداند و بکوشد تا در نظام حقوقی خود تطبیق بیشتری را با کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت ایجاد نماید. کمک به احقاق حقوق معلولان در ایران و حمایت از ایشان در بهره‌مندی از اهلیت قانونی به صورت کامل (اعم از تمتع و استیفا) می‌تواند موجب ادغام افراد دارای معلولیت در جامعه و بهبود وضعیت آنان در جنبه‌های مالی، اجتماعی، فرهنگی و غیره شود. ثمره این بهبود هم نه فقط متوجه شخص دارای معلولیت که در نگاهی وسیع‌تر متوجه کل جامعه می‌شود زیرا افراد دارای معلولیت با کسب اهلیت قانونی از یک گروه حاشیه‌ای که موجب افزایش هزینه‌های دولت هستند به قشری فعال از جامعه بدل می‌شوند که به مدد مشارکت و فهم متقابل میان جامعه و ایشان، هم خطر افزایش شدت معلولیت در این افراد کمتر می‌شود و هم با فقرزدایی از افراد دارای معلولیت از احتمال معلولیت در فرزندان ایشان کاسته می‌شود.

است و ضمن رد کامل هرگونه نظام مبتنی بر سلب اهلیت قانونی افراد دارای معلولیت کوشیده است تا نظام دیگری برپایه فهم خواست‌ها و علایق فرد معلول ایجاد نماید که در آن به جای قیومیت از حمایت بهره برده می‌شود.

با این حال باید توجه داشت که هنوز میان آنچه در ماده ۱۲ کنوانسیون و تفسیر عمومی شماره ۱ آن به صورت شفاف و قاطعی بیان شد با آنچه که در عمل وجود دارد تفاوت‌های بسیاری است. یقیناً هیچ یک از ده‌ها کشوری که کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت را تصویب کرده و در راستای تطبیق بیشتر با مفاد آن حرکت می‌کنند تاکنون نتوانسته‌اند تمام اشکال تصمیم‌گیری جایگزین را از میان برده و نظام حمایتی گسترده‌ای را فراهم نمایند. اما باید توجه داشت که در نظام حقوق بین‌الملل تغییرات در بیشتر مواقع به آرامی رخ می‌دهند و نمی‌توان انتظار داشت که تنها ۱۵ سال پس از تصویب یک کنوانسیون، موضوعی مانند نظام قیومیت که ریشه تاریخی و پشتوانه‌های حقوقی و فرهنگی مستحکمی دارد کاملاً از میان برود. آنچه که مهم است حرکت در این مسیر و تلاش برای زدودن تمام اشکال نظام تصمیم‌گیری جایگزین و یافتن راه‌هایی نو برای برقراری نظام حمایتی است.

منابع

- BERLIN, Isaiah (1969), *Four essays on liberty*, Oxford University press.
- Emami, Hassan (2005), *Civil law, Eslamieh Publication*, (In Persian).
- Jafari Langroudi, Mohammad Jafar (2012), *Expanded on Legal Terminology, Volume 5, Ganj Danesh Publications*, 2th ed. (In Persian)
- Kant, I. (2002). *Critique of practical reason*. Hackett Publishing.
- Rousseau, Jean-Jacques (1962), "The Social Contract", Translation by Zirakzadeh, Chehr Publication (in Persian)
- Safai, Hossein & Qasemzadeh, Morteza (2008), *Civil Law: Persons and Persons Under Legal Incapacity*. Samt Publication. (In Persian)
- UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR)(2007), *Handbook for parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with disability: from exclusion to equality realizing the rights of persons with disabilities*.
- Karp, N., & Wood, E. F. (2007). "Guardianship monitoring: A national survey of court practices". *Stetson L. Rev.*, 37(1),1-52
- Kayess, R., & French, P. (2008). "Out of darkness into light? Introducing the Convention on the Rights of Persons with Disabilities", *Human rights law review*, 8(1), 1-34.
- Khazaie Zahra, Heidari Tayebbeh (2017) "Re-assessing Kant Autonomy in Relation to Individual, Moral and Political Autonomy", *journal of Philosophical, Theological Research*, 19(2), 51-75(in persian)
- Lecompt, J., & Mercier, C. (2007). "The Montréal declaration on intellectual disabilities of 2004: An important first step". *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 4(1), 66-69.
- Moradi, Zahra, khaleghi damghani ,ahmad(2023), "Ethics, politics and autonomy: various account on autonomy in politics and ethics", *World Politic Quarterly*, 2(12) 39-61(In Persian)
- Pour Ziaei, K., & Ghaffari Nik, T. (2020). "Legal and Social Effects of Iran's Accession to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities in the Domestic Legal System". *Fares Law Research*, 3(6), 119-149. (In Persian)
- Quinn, G. (2010). *Personhood & legal capacity: perspectives on the paradigm shift of Article 12 CRPD*. In *Conference on Disability and Legal Capacity under the CRPD*, Harvard Law School, Boston).
- Qavamabadi, Mohammad Hossien (2011), "Support of Disabled person in international law", *social welfare quarterly*, 11(41), 307-341(In Persian)

- Sell, S. J. (2019). A Potential Civil Death: Guardianship of Persons with Disabilities in Utah. *Utah L. Rev.*, 215-236
- Winick, B. J. (1995). "The side effects of incompetency labeling and the implications for mental health law", *Psychology, Public Policy and Law journal*, 1(1):6-42
- Bach, M., & Kerzner, L. (2010). "A new paradigm for protecting autonomy and the right to legal capacity. *Advancing Substantive Equality for Persons with Disabilities through Law, Policy and Practice*", Law Commission of Ontario. Available at <https://www.lco-cdo.org/wp-content/uploads/2010/11/disabilities-commissioned-paper-bach-kerzner.pdf>
- Commissioner of Human Rights (2012). *Who Gets to Decide? Right to Legal Capacity for Persons with Intellectual and Psychosocial Disabilities*, Strasbourg, CommDH/IssuePaper(2012)2, available at www.commissioner.coe.int
- Council of Europe: Commissioner for Human Rights, *Who gets to decide? Right to legal capacity for persons with intellectual and psychosocial disabilities*, 20 February 2012, available at www.commissioner.coe.int
- Despouy, Leandro, (1993). *Human rights and disabled persons*. United Nations, available at: <https://www.un.org/esa/socdev/enable/dispaperdes0.htm>
- Disability Rights Texas, *Texas First State to Pass Supported Decision-Making Law* (Mar. 9, 2016), available at https://disabilityrightstx.org/en/press_release/texas-first-state-to-pass-supported-decision-making-law/
- Gilbert, M. (2009). *Churchill and eugenics*. The Churchill Centre, available at: <https://winstonchurchill.org/publications/finest-hour-extras/churchill-and-eugenics-1/>
- Mental Disability Advocacy Centre (MDAC), *Latvia Abolishes Plenary Guardianship*, (December 5, 2012), available at <https://www.mdac.org/en/05/12/2012/latvia-abolishes-plenary-guardianship>
- Robert Martinm, Klaus Lachwitz, *Some Reflections regarding the Preparation of a Comprehensive and Integral Convention on the Promotion and Protection of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities*, 30 December 2003. Available at: <https://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/wgcontrib-in-clintl.htm>
- Therése Fridström Montoya (2019), "Supported Decision-Making in Swedish Law – Is the Good Man a Good or Bad Guy in Light of the CRPD?", *english version available*

- <https://psychiatrie-verlag.de/wp-content/uploads/2019/01/919-Fridstr%C3%B6m-Montoya-English-version.pdf>
- American Convention on Human Rights, "Pact of San Jose", 22 November 1969
- Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, adopted by General Assembly resolution 34/180 of 18 December 1979
- Council of Eur. Comm. of Ministers, Recommendation No. R (99)4 on *Principles Concerning the Legal Protection of Incapable Adults* (Feb. 23, 1999)
- Organization of African Unity (OAU), *African Charter on Human and Peoples' Rights* ("Banjul Charter"), 27 June 1981, CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982)
- Report of the Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities on its fifth session, 2005. A/AC.265/2005/2.
- Decision of appeal court of Mazandaran (Iran)(1398), Chamber No.13, Case No. 980941, Verdict No. 9809971516601061(in Persian)
- State Welfare Organization of Iran (2021), Annual Report (In Persian)
- Swedish Disability Federation. (2011). Swedish Disability Movement's Alternative Report to the UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities.
- UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW), CEDAW General Recommendation No. 21: Equality in Marriage and Family Relations, 1994
- UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CPRD), CRPD Comment No 1, (Article 12: Equal recognition before the law), 2014.
- UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), Concluding observations on the initial report of the Islamic Republic of Iran, 10 may 2017, CRPD/C/IRN/CO/1.
- UN General Assembly, Comprehensive and integral international convention to promote and protect the rights and dignity of persons with disabilities: resolution / adopted by the General Assembly, 26 February 2002.
- UN General Assembly, *Declaration on the Rights of Disabled Persons*, 9 December 1975, A/RES/3447 (XXX).
- UN General Assembly, *Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons*, 20 December 1971, A/RES/2856(XXVI).
- UN General Assembly, International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), 16 December 1966, United

Nations, Treaty Series, vol. 999, p.
171

UN General Assembly, *Universal Declara-
tion of Human Rights (UDHR)*, 10
December 1948, 217 A (III).